

ÅTSTRAMNINGS- DOKTRINEN

ÅTSTRAMINGS- DOKTRINEN

RAPPORTFÖRFATTARE:

KARIN KRISTENSSON OCH VICTOR BERNHARDTZ

JUNI 2014

Katalys tidigare publikationer

No 1: Välfärden är vinsten

No 2: Svar på tal om vinster i välfärden

No 3: Vilken arbetsmarknad ska vi ha?

No 4: Slaget om den likvärdiga skolan

No 5: Hälften kvar och hela framtiden

No 6: "Jag tar värktabletter men det hjälper inte"

No 7: Vägen till en likvärdig skola

No 8: Fallet järnvägen

No 9: Björklundeffekten

Katalys – Institut för facklig idéutveckling

Katalys är ett oberoende fackligt idéinstitut som bedriver utredningsverksamhet och opinionsbildning. Våra verksamhetsområden är välfärd, samhällsekonomi, arbetsmarknad och fördelningsfrågor. Vår uppgift är att generera kunskap och perspektiv som kommer såväl den politiska debatten som fackföreningsrörelsen och dess företrädare på lokal, regional och central nivå till gagn. Men vår uppgift är även att driva den politiska debatten framåt i dessa frågor, med egna analyser och förslag grundade i fackliga perspektiv. Vi står på två ben – idéutveckling och politisk påverkan. Värderingsmässigt står vi på LO-medlemmarnas sida.

Katalys tror inte att ökade samhällsklyftor är en naturlig eller opåverkbar följd av en globaliserad värld. Vi ställer inte upp på resonemang om att bara för att det går att skapa en marknad av något som vi äger gemensamt, så ska den marknaden skapas. Vi ser att det finns konstruktiva vägar framåt för den svenska arbetsmarknaden och att de principer som en gång formade arbetsmarknaden är relevanta även i framtiden. Vi vill bidra till att den generella välfärden och trygghetssystem säkras och utvecklas.

Katalys – Institut för facklig idéutveckling startades på initiativ av 6F - fackförbund i samverkan. 6F utgörs av LO-förbunden Byggnads, Elektrikerna, Fastighets, Målarna och Seko.

Kontaktuppgifter:

Daniel Suhonen

Chef

Tel +46 (0) 73 519 01 06

daniel.suhonen@katalys.org

Victor Bernhardt

Utredare

+46 (0) 70 143 07 77

victor.bernhardt@katalys.org

Besök vår hemsida: www.katalys.org

Innehållsförteckning

Förord	7
1. Inledning	8
2. Finanskrisen och eurokrisen	9
2.1. Finansiella system	9
2.2. Kris i den amerikanska finanssektorn under 2000-talet ...	9
2.3. Eurokrisen	11
3. Europeiska Unionens politiska svar på den finansiella krisen	12
3.1. Bankräddning och ökade statsskulder	12
3.2. Åtstramningspolitiken	12
3.3. Nödlån till skuldrabbade stater	14
3.4. Strukturprogram för individuella medlemsstater	14
3.4.1. Grekland	14
3.4.2. Portugal	15
3.4.3. Irland	15
3.4.4. Cypern	15
3.4.5. Spanien	15
3.5. Stabilitets- och tillväxtpaktens utveckling under krisen ...	16
3.6. Europaparlamentets kritik mot reformprogrammen	19
3.7. Ytterligare kritik mot åtstramningspolitiken	19
4. Diskussion: Vad har det här med Sverige att göra?	21
Referenser	23

Förord

En av de mest etablerade sanningarna i svensk politik är att Sverige klarade sig ur finanskrisen i början av 1990-talet tack vare en rad kloka beslut. Visserligen skapade de kraftiga nedskärningar som var en del av krispolitiken stora problem på både kort och lång sikt, men det brukar heta att landets ledare modigt fattade svåra beslut som ändå var nödvändiga. Historieskrivningen kommer med budskapet att vi inte hade något val.

Två decennier senare ser vi effekterna av en liknande åtstramningspolitik i Europa. Arbetslösheten har nått förödande nivåer, välfärdssystem har urholkats och förtroendet för kontinentens politiska ledarskap är kört i botten. Tillväxten har stagnerat, tillgången till sjukvård är i vissa fall undanryckt och populism vinner ny mark. Banker och finansinstitut som i mångt och mycket låg bakom krisen finns kvar och kostnaderna för krisen har betalats av Europas medborgare.

I Sverige fortsätter vi samtidigt att klappa oss själva på axeln för att ha genomfört en politik efter samma principer, som svar på vår kris under 1990-talet. Vi återberättar att den svenska krishanteringen var en framgång. Men arbetslöshetsnivåerna har sedan dess parkerat på stadigt högre nivåer. Offentlig sektor inte har återhämtat sig. Investeringarna i infrastruktur och bostäder ligger långt under behoven.

Färre försvarar i dag den förda krispolitiken. Läget på finansmarknaderna verkar ha stabiliserat sig något men Europa befinner sig i ett läge med mycket hög arbetslöshet, samtidigt som tillväxten är nära nog obefintlig. Åtstramningen har inte löst de problemen utan snarare försvårat en återhämtning. Den politiska debatten i Sverige har dock inte tagit intryck. Tvärtom, den har ända sedan krisens utbrott präglats av en strävan att reproducera den europeiska åtstramningsdoktrinen.

1. Inledning

I mars 2009 tecknade IF Metall och Teknikarbetsgivarna en överenskommelse som i medierna döptes till "krisavtalet". I korthet innebar uppgörelsen att fackförbundet och arbetsgivaren på lokal nivå hade möjlighet att komma överens om att tillfälligt korta arbetstiden och ersätta den med utbildning eller permittering. Många röster protesterade mot vad som ansågs vara en för stor eftergift från fackets sida. I efterhand har domen blivit långt mildare och flertalet röster menar att krisavtalet räddade flera tusen jobb.

Men varför behövdes det ett krisavtal från första början? En global ekonomisk kris hade slagit till med full kraft under 2008. Under första kvartalet 2009 sjönk världshandeln med en femtedel jämfört med året innan (Kommerskollegium, 2009). Många orderböcker hos svenska företag gapade plötsligt tomma, tvärtom vad många hade väntat sig alldeles nyligen. Stora delar av världsekonomin hade lamslagits. Snart talades det i Europa om att euron riskerade att kollapsa. I Sverige började det pratas om att svenska banker hade en hög andel osäkra tillgångar i Europa. Våra banker var därmed hotade. I korthet: Kris.

Omkring 75 procent av den svenska exporten går till Europa. Vad som händer i euroländerna, EU:s medlemsstater och grannländerna precis utanför EU är av avgörande vikt för den svenska ekonomin. När Europa gick i finansiellt baklås drabbade det även Sverige. Krisavtalet var ett pragmatiskt men samtidigt djärvt drag för att möta utvecklingen.

Tyvärr har en övervägande del av de andra lösningar som efter finanskrisen och eurokrisen har kastats fram inte fallit lika väl ut. Tvärtom, i flera betydande fall har åtgärderna förvärrat situationen. Samtidigt har en politisk idé om ekonomisk åtstramning och defensiv finanspolitik slagit igenom.

Om detta handlar den här rapporten. Den beskriver i övergripande ordalag utvecklingen under de senare åren, med fokus på vad som hänt i Europa och EU. Den beskriver tilltron till en avreglerad finansiell marknad som kollapsade och en åtstramningspolitik som slagit hårt mot Europas medborgare. Det har nämligen stor inverkan på svensk ekonomi, men också på den svenska debatten om ekonomi. Vi menar att den återhållsamma finanspolitiken är ekonomiskt ineffektiv och att en mer expansiv finanspolitik är nödvändig för att skapa full sysselsättning, möta Sveriges investeringsbehov och säkra välfärden.

2. Finanskrisen och eurokrisen

2.1. Finansiella system

Sverige och de delar av världen vi har tätast kontakt med kan i mångt och mycket kategoriseras som kapitalistiska marknadsekonomier. En grundbult i en sådan ekonomi är möjligheterna för olika aktörer att ingå avtal med varandra. Vi ska fritt kunna köpa och sälja varor och tjänster och driva företag. Staten ska garantera äganderätt och gynna konkurrens samt tillse att viss lagstiftning och reglering av marknaden finns.

I sådana ekonomier krävs finansiella system. Vi behöver banker som möjliggör att vi kan låna pengar under delar av livet när vi har mindre, och spara när vi har mer. Det jämnar ut konsumtionstakten och skapar stabilitet i ekonomin. Företag behöver kunna sköta transaktioner och låna pengar för att ha möjligheter att investera i och driva en verksamhet. Det innebär att de finansiella systemen får en särställning i vårt sätt att organisera samhället. Deras existens är nödvändig för att den kapitalistiska marknadsekonomin ska fungera. Det i sin tur betyder att det finansiella systemet måste hindras från att kollapsa. I praktiken innebär det att staten ska garantera deras överlevnad i kristider.

Eftersom finansiella aktörer åtnjuter en sådan särbehandling får de också gå med på relativt omfattande regleringar. Sedan 1980-talet och framåt har många finanssystem dock avreglerats, med utgångspunkt i att marknaden ansågs kapabel att sköta sig själv. Det fanns en stor tilltro till att den avreglerade marknaden inte kunde misslyckas. Banker fick verka långt mer fritt än tidigare. Det har visat sig få två konsekvenser. Dels har risktagandet ökat drastiskt, vilket ligger bakom de senaste årens finanskriser. Dels har det möjliggjort för personer med stort kapital att kraftigt öka sin rikedom mer än andra grupper i samhället har haft möjlighet till.

Finansiella system behövs. Men läget i dag pekar mot att nyttan med kraftigt avreglerade system är begränsad, medan förlusterna blir närmast astronomiska.

2.2. Kris i den amerikanska finanssektorn under 2000-talet

Finansiella system har alltså en självklar plats i kapitalistiska marknadsekonomier. Men hur de ser ut, hur de fungerar och vad aktörerna inom systemet ägnar sig åt är inte något som styrs av naturlagar. Politiska beslut sätter ramarna för systemen. Statliga institutioner och centralbanker bevakar systemen och dess aktörer. När ett system faller samman är det med andra ord inte bara de finansiella institutionerna som bär ansvaret. Om vårdslöshet är möjlig enligt spelreglerna och dessutom tolereras av de som är satta att bevaka systemen är sannolikheten hög att risktagandet ökar.

Just så skedde på många håll i de finansiella systemen i USA och Europa i början av 2000-talet. Systemen avreglerades och banker fick allt mer fria tyglar. En riskkultur etablerades, underblåst av låg inflation, låg ränta och till synes stadig och stabil tillväxt. Tron på att marknaden bar lösningen och att finansiella kriser hörde till historien ingav

hopp och spädde på riskutvecklingen. En konsensus uppstod bland aktörerna i de finansiella systemen om att tiderna med kraftiga svängningar i världsekonomin hörde till historien. Många hade därför börjat bedöma sina investeringar som säkrare än de i själva verket var. Parallellt ökade pressen från aktieägare att öka utdelningsnivåerna, vilket ledde till att flertalet finansföretag inte hade tillräckligt eget kapital. Det blev vanligare att banker och institut använde mindre trygga tillgångar för att nå upp till rådande kapitalkrav. Låga räntor ledde till en mer intensiv jakt på investeringar med högre vinstmöjligheter. Lån togs till falska säkerheter.

I och med avregleringarna finansmarknadernas fria tyglar så uppkom nya innovationer på finansmarknaderna som ökade risktagandet ytterligare. Ett exempel på hur risktagandet eskalerade är de så kallade subprime-lånen i USA. I korthet innebar de att banker gav lån till människor som egentligen inte hade tillräcklig betalningsförmåga (ofta bostadslån). Lånen samlades sedan med mer säkra lån i obligationer som stämplades som säkra, trots att tillgångarna i obligationen var allt annat än så säkra som de sades vara. Säkerhetsstämplingen baserades i hög grad på en tro om att fastighetspriserna inte skulle sjunka samtidigt i hela USA. Därtill levde många i föreställningen om att framtida risker gick att beräkna och ta hänsyn till i detalj i kalkylerna. De institut som graderar kreditvärdighet och säkerhet för finansiella produkter reagerade inte. Marknaden hade fått en sådan tilltro att de kunde dra de nya riskinnovationerna till den punkt att inte ens de som arbetade med kreditvärdighet var riktigt medvetna om vilka risker som låg bakom.

2006 började dock huspriserna att sjunka samtidigt, i hela USA. Nedgången utlöste en kedjereaktion i det finansiella systemet. Det som tidigare hade bedömts vara säkra investeringar visade sig ibland vara värda ingenting eller mycket mindre än tidigare. Många hade spekulerat i att kurvorna skulle fortsätta att peka uppåt, och hade därför sålt försäkringar och andra finansiella produkter som skulle skydda mot förluster.

Om det aldrig blev förluster hade det ju varit en god affär. Nu kom alla förluster samtidigt, vilket bland annat fick till följd att flera anrika finansjättar gick under. Vid tiden för finanskrisens intåg hade bankerna i världen rekordlåga nivåer av eget kapital. Banker och institut som hade lånat stora summor pengar och lånat ut stora summor pengar saknade ofta kapital för att täcka de förluster som nu uppkom, när låntagarna inte kunde betala tillbaka.

Det blev pinsamt uppenbart att den amerikanska staten, den amerikanska centralbanken samt de institutioner som skulle utöva kontroll inte hade skött sin uppgift. Ingen hade ens försökt dra i bromsen. När kedjereaktionen ledde till att den stora investmentbanken Lehman Brothers kraschade i september 2008 lät man dessutom bli att rädda banken. Moraliskt och politiskt var det kanske inte svårt att motivera – varför rädda giriga bankirer som ljugit om sina produkter? Men beslutet att inte rädda investmentbanken skapade en stor misstro mellan aktörerna i hela det finansiella systemet.

Marknadsekonomin är, som tidigare nämnts, beroende av finansiella system och i praktiken betydde det att aktörerna slutade låna pengar till varandra, eftersom så många nu riskerade att gå samma väg som Lehman Brothers och därmed inte bedömdes kunna betala tillbaka nya lån.

Ingen ville längre ta risker. Så småningom såg sig staten, centralbanken och andra offentliga aktörer sig nödgade att ingripa och försöka rädda de banker som de under lång tid låtit avreglera, banker som i och med avregleringarna inte längre hade som syfte att låna ut pengar till investeringar eller under livscykeln (de hade blivit spekulationsbanker). När reaktionen väl kom var den stora skadan redan skedd.

2.3. Eurokrisen

Chocken efter Lehman Brothers-kraschen fick verkningar långt utanför USA. Europeiska banker hade lånat kraftigt på den amerikanska finansmarknaden och investerat i amerikanska finansprodukter. Många europeiska banker hade dessutom sålt och köpt liknande osäkra finansiella produkter. När systemen i USA brakade samman drabbade det följaktligen Europas finansiella system.

Europa utgörs dock av flera suveräna stater som sinsemellan har olika nivåer av integration. Europeiska Unionen (EU) är det givna tydliga exemplet, med de länder som är medlemmar i eurosamarbetet integrerade på ytterligare en nivå. Eurosamarbetet hade åren fram till finanskrisen inneburit att flera länder hade haft en orimligt låg ränta och en för lågt värderad valuta jämfört med vad de skulle ha haft om de haft kvar sina egna valutor.

Den låga räntan blåste upp bland annat fastighetsmarknaderna i bland annat Irland och Spanien, ofta med lån från banker i andra euroländer. När finanskrisen flög över Atlanten exponerades en situation som var långt mer osäker än vad man tidigare trott. Även i Europa hade man blundat för bankernas kraftiga utlåning och små säkerhetsnivåer.

Ett par länder drabbades särskilt hårt. Fastighetsmarknader föll ihop samtidigt som en rad banker och andra finansiella institut gick omkull. Den globala finanskrisen minskade efterfrågan och drev upp arbetslösheten. Staten blev i flera länder tvungen att hantera både ökad arbetslöshet och minskade skattebaser, samtidigt som stora banker plötsligt behövde stora kapitaltillskott, för att förhindra kollaps i de finansiella systemen.

Det ska påpekas att den finanskris som uppkom i USA inte var orsaken till den europeiska krisen, utan snarare en tändande gnista. Eurons införande hade fått flera oönskade konsekvenser, som nu blottades i och med finanskrisens intåg. Det plötsligt osäkra läget gjorde att gamla sanningar på finansmarknaderna inte längre gällde. Tidigare hade exempelvis statsobligationer setts som trygga och säkra investeringar. Nu började många tvivla på vissa länders förmåga att betala sina skulder.

Tvivlet fick till följd att lånekostnaderna för en grupp länder sköt i höjden samtidigt som deras ekonomier redan pressades hårt. Hela eurons existens sågs som flera bedömare som högst vacklande. I slutändan blev Grekland, Irland, Spanien, Portugal och Cypern tvungna att söka hjälp i form av olika stödpaket från EU (mer om det längre fram i den här rapporten). Alla länder i Europa drabbades dock på ett eller annat sätt. Inte minst Island fick stora problem med sina banker.

3. Europeiska Unionens politiska svar på den finansiella krisen

3.1. Bankräddning och ökade statsskulder

Som svar på krisen initierades det inom EU en rad åtgärder för att rädda medlemsstaters banker. Mellan 2008 och 2011 godkände Europeiska kommissionen att 4,5 biljoner euro tilldelades från stater till finansiella institutioner för att undvika bankkollaps. Det motsvarar omkring 37 procent av EU:s BNP. Nationella regeringar avsatte därmed stora offentliga medel för att rädda banker och det finansiella system vars utformning varit en bidragande faktor till krisen.

Åtgärderna belastade medborgarna och försämrade de offentliga finanserna (Europeiska kommissionen, 2014a). För att möjliggöra stöden till bankerna fick stater ta stora lån, det vill säga kraftigt ökade skulder. De ökade skulderna minskade möjligheterna att ta nya lån för att investera i exempelvis sjukvård, utbildning och infrastruktur. Samtidigt minskade efterfrågan, med efterföljande minskad sysselsättning. Den största recessionen i EU:s historia var ett faktum. Bankräddningen var på kort sikt nödvändig, då alternativen skulle ha varit än mer förödande. Men i kombination med den övriga politiken, som vi återkommer till, bidrog den till en ytterst ogynnsam situation.

3.2. Åtstramningspolitiken

Ett begrepp som ofta återkommit i den debatt som följt finanskrisen och som vi redan har berört i den här rapporten är "åtstramningspolitik". Åtstramningspolitik är dock inte något nytt begrepp. En åtstramande politik brukar förenklat innebära att staten via finans- och penningpolitiken syftar till att minska aktiviteten i samhällsekonomin. Det kan exempelvis bestå av räntehöjningar och höjda skatter, vilket får till följd att efterfrågan på varor och tjänster sjunker. Ett vanligt synsätt är att staten bör föra åtstramande ekonomisk politik under högkonjunkturer när konsumtion och inflation behöver dämpas för att undvika överhettning i ekonomin. Åtstramning implementerats ibland genom nedskärningar i offentlig sektor eller offentligt finansierade trygghets-system, men det är långt från den enda metoden.

Men under perioder av lågkonjunktur minskar konsumtion och investeringar och att då använda åtstramning som verktyg riskerar att späda på lågkonjunkturen ytterligare. Inom EU har åtstramning ändå varit det framträdande politiska svaret på den ekonomiska krisen. Minskade investeringar och åtstramning har inte endast skett som en naturlig effekt av att stater haft lite medel att investera, det har även varit en politisk prioriterad fråga som drivits på från EU:s inre kärna. Det kan tyckas märkligt, men sådan kontraproduktiv åtstramning är inte heller det något nytt. Stater med finansiella problem har fått hårda krav för att låna till återhämtning vid flera tillfällen i den moderna ekonomiska historien.

Internationella aktörer som Världsbanken och Internationella valutafonden (IMF) har när de lånat ut medel ställt krav på hur mot-

tagarstater ska reformera sin ekonomi. Det som krävts av stater har ofta inneburit försvagningar av fackföreningar, budgetnedskärningar, minskad offentlig sektor, privatisering och nedskärning av välfärd. Det är reformer som har ansetts hjälpa ekonomier upp på banan igen. Den åtstramning som pågått i EU sedan eurokrisens intåg har motiverats på samma sätt.

Att åtstramningsvägen sett som den självklara kan tyckas konstigt då akademi och expertis har belyst att åtstramningspolitik omöjliggjort för stater att föra en kontracyklisk investerande finanspolitik, med svagare tillväxt och ökad arbetslöshet som följd. Under den nuvarande krisen har IMF bytt riktning och IMF:s chef Christine Lagarde har uttalat sig om att länder som har möjlighet bör föra en mer expansiv finanspolitik, det vill säga motsatsen till en åtstramningspolitik. Lagarde har markerat att stater bör väga balansen mellan tillväxt och skuldsanering (Ewing, 2011). Även andra ekonomer från bland annat IMF har uttalat sig kritiskt om den förda åtstramningspolitiken och menar att åtstramningarna har förvärrat den ekonomiska situationen och istället rekommenderat mer direkta efterfrågestimulanser för att få igång tillväxten (Cherif & Hasanov, 2013). Trots detta har åtstramningsdoktrinen fortsatt råda under krisen.

3.3. Nödlån till skuldrabbade stater

Bankräddningen ökade alltså medlemsstaters skuldnivåer och sargade förtroendet för dem på finansmarknaderna. De skuldrabbade medlemsstaterna ansågs ha spenderat för mycket offentliga medel och deras skuldnivåer sågs som en risk för eurozonens stabilitet. Att katalyseringen av skuldnivåerna berodde på räddningen av de finansiella systemen i länderna var inte relevant. Det primära ansågs vara att minska skuldnivåerna, genom att strama åt utgifterna.

För att garantera framtida stabilitet implementerade EU:s ledande aktörer en politik för ökad samverkan och kontroll av finanspolitiken (Europeiska Kommissionen, 2014a). Flera stabilitetsmekanismer sattes in, genom vilka lån utfärdades till skuldyngda medlemsstater (Europeiska Kommissionen, 2014a). För att få lån behövde stater gå med på att reformera sin ekonomi för att minska sina skuldnivåer. Lånen kopplades till stränga politiska villkor (European Financial Stability Facility, 2014). Lånen och villkoren förhandlades fram av den så kallade "trojkan" – Internationella valutafonden, Europeiska centralbanken och EU-kommisionen och kom att få stort inflytande över medlemsstaters ekonomiska politik.

Trojkan

Internationella valutafonden (IMF)

Internationella valutafonden inrättades 1944 för att undvika 1930-talets protektionism som ledde till minskad handel och ekonomisk tillbakagång. Med Internationella valutafonden ville världssamfundet garantera ett framtida samarbete i världsekonomin.

Även i dag är IMF:s uppdrag att verka för internationellt monetärt samarbete och för makroekonomisk och finansiell stabilitet. IMF:s arbete består huvudsakligen av att övervaka medlemsstaters ekonomiska politik. På basis av denna övervakning utfärdar IMF råd och rekommendationer till medlemsstater i syfte att förebygga uppkomsten av finansiella kriser.

Om en finansiell kris inträffar, är det IMF:s roll att ge stater råd om hur de bör reformera sin ekonomi. Det är även deras uppdrag att ge finansiellt stöd till medlemsstater för reformering av ekonomin. Detta stöd ges med krav på hur ekonomierna bör reformeras. IMF har som avsikt att skapa förutsättningar för en långsiktigt stabil ekonomisk tillväxt.

(Sveriges Riksbank, 2014)

Europeiska centralbanken (ECB)

ECB är Europeiska unionens centralbank. ECB utför euroområdet penningpolitik och har till uppgift att förvalta den gemensamma euron och att värna om prisstabiliteten, det vill säga att hålla inflationen under kontroll. ECB sätter styrräntorna för euroområdet. ECB kontrollerar även penningmängden och det är de som ger euromedlemsstaters centralbanker tillstånd att trycka nya eurosedlar.

ECB är precis som den svenska centralbanken en oberoende institution och de tar inte instruktioner från andra organ.

(Europeiska Unionen, 2014)

EU-kommissionen

EU-kommissionens uppgift är i första hand att föreslå nya EU-lagar och inom de flesta politikområden är EU-kommissionen den enda institution som har möjlighet att lägga fram lagförslag. EU-kommissionen består av 28 kommissionärer, en från varje medlemsstat i EU. EU-kommissionen ska även övervaka att medlemsländer följer EU-lagar.

EU-kommissionärer har som uppgift att arbeta för hela EU:s bästa, inte medlemsstaters, det är en oberoende institution och kommissionärerna ska inte ta instruktioner från exempelvis en regering i ett medlemsland.

(EU-upplysningen, 2014b)

3.4. Strukturprogram för individuella medlemsstater

De medlemsstater som behövde stödlån från EU tvingades som tidigare nämnts att acceptera krav på vissa reformer. Reformerna har syftat till att sänka medlemsstaters skuldnivåer genom minskningar på utgiftssidan. Det har inneburit bland annat lägre pensioner, inskränkningar i kollektivavtal, sänkta löner och nedskärningar inom välfärd. Lånen har även använts till att betala de tidigare skulderna som uppkom i samband med bankräddningen och stora summor har gått direkt från statskassan till utländska banker.

Men skuldsanering måste inte ske genom sänkta löner eller lägre ersättningar till arbetslösa och pensionärer. Progressivitet i skattesystem och beskattning av förmögenheter, bostäder, kapital, finansiella transaktioner och bolag är alla reformer som ökar statens finanser och därmed kan bidra till att minska den offentliga skulden. Det skulle ge en helt annan fördelningspolitisk effekt än de åtstramningar som genomförts i Europa. Nedan följer en sammanfattning av några av de krav som medlemsstater behövt gå med på för att få stödlån.

3.4.1. Grekland

Det kanske mest uppmärksammade exemplet av de krisdrabbade EU-länderna är Grekland. Stora delar av den politiska retoriken när eurokrisen stormade som hårdast skyllde utvecklingen på Greklands misskötta ekonomi. Det stämmer att grekiska regeringar länge hade friserat siffror och inte etablerat ett fullgott ekonomiskt system. Men krisen utlöstes inte av det, som tidigare har förklarats i den här rapporten. Den grekiska ekonomin blev däremot ett slående exempel på bristerna i eurosamarbetets konstruktion.

Stödlånen till Grekland kom med omfattande krav på reformer. Den grekiska arbetsmarknaden ansågs vara en bidragande faktor till landets ekonomiska kris. Kollektivavtalen sades ha för stark ställning. Löneutvecklingen ansågs ha varit för hög, speciellt inom den offentliga sektorn. Grekland fick garantera att minimilönerna inte skulle öka under tre års tid, införa förlängd provanställningstid och underlättad användning av tillfälliga anställningar och deltidsarbete, Grekland fick dessutom gå med på att reformera sitt pensionssystem; öka pensionsåldern, ändra ersättningsnivåerna, begränsa möjligheten till förtidspension samt förlänga den längsta arbetstid som krävs innan pensionering (Europeiska Kommissionen, 2010).

3.4.2. Portugal

Även Portugals program för att få stödlån bestod av omfattande åtstramande reformer. Den portugisiska arbetsmarknaden ansågs ha för höga lönenivåer och för stark anställningstrygghet Anpassningsprogrammet innebar bland annat uppluckringar i anställningsskyddet och i reglerna för uppsägningar. Portugals offentliga sektor ansågs överdimensionerad och krav på att offentliganställdas löner skulle sänkas och antalet offentligt anställda minska tanken var att detta skulle bidra till löneminskningar även i privat sektor. Portugal föreskrevs dessutom att minska de sociala transfereringarna och frysa pensionsnivåerna. Utöver åtgärderna som syftade till att minska den offentliga skuldnivån föreskrevs Portugal insatser för att skydda den finansiella sektorn (Europeiska Kommissionen, 2011a).

3.4.3. Irland

Ytterligare en medlemsstat, Irland, fick acceptera ett åtstramningsprogram för att få stödlån. Den offentliga sektorn ansågs vara för stor och för skuldtyngd. Nedskränningarna föreskrevs främst utgiftssidan, med minskade pensionsnivåer, sänkta löner och lägre socialförsäkringar. Men även skatter skulle höjas för att generera intäkter. Irlands internationellt mycket låga bolagsskatt behölls dock oförändrad på 12,5 procent (Europeiska kommissionen, 2011b).

3.4.4. Cypern

Likaledes Cypern fick gå med på åtstramningar för få stödlån. Cypern tillskrevs betydande arbetsmarknadsreformer, som bland annat innebar att förändringar av minimilöner endast kan ske efter samråd och

överenskommelse med programmet. Ersättningar och förmåner för arbetslösa sänktes eller avskaffades. De cypriotiska myndigheterna fick vidare i uppdrag att initiera en privatiseringsplan för att sälja ut offentlig verksamhet (Europeiska kommissionen, 2013d).

3.4.5. Spanien

Till sist har även Spanien tvingats till åtstramningar för stödlån. Proceduren för de spanska stödlånen var dock annorlunda. Det reformprogram för Spanien som har publicerats offentligt rörde den finansiella sektorn. Programmet syftade till att uppnå en stabilare banksektor med omstrukturering, re-kapitalisering eller upplösning av svaga banker, ett program som nu är avslutat.

De metoder som använts av EU för att få Spanien att genomgå makroekonomiska strukturreformer är inte lika enkla att sammanfatta, då vissa delar är inte offentliga. Men ett exempel på reformkrav som har blivit kända är att ECB i december 2011 skickade ett brev till den spanska regeringen där de krävde en ny typ av korttidsarbeten med lönenivåer under den lagstadgade minimilönen. (Även Italien har fått ett konfidentiellt brev där bland annat åtgärder för liberalisering av offentliga tjänster och reformering av kollektivavtalssystem omtalas) (Hilmersson & Janlöv, 2012).

Som politiskt svar på eurokrisen har EU-kommissionen och Europeiska rådets fått befogenheter att kontrollera medlemsstaters politik och att ge rekommendationer som länderna måste genomföra. Spanien genomgick sin låneprocess efter att denna krispolitik för ökad övervakning och framtida stabilitet hade trätt i kraft. Eftersom Spanien drogs stora budgetunderskott kunde EU-kommissionen och Europeiska rådet ge dem rekommendationer som de, i praktiken, blev tvungna att genomföra. Exakt vilka åtgärder ministerrådet och EU-kommissionen ville att Spanien skulle genomföra går inte klart att läsa ut ur de landspecifika rekommendationerna till Spanien men de har behandlat frågor som skattesystemet, storleken på den offentliga sektorn, pensionsåldern, arbetsmarknad.

Men klart är att programmet har fått effekter för den spanska ekonomin. 2012 och 2013 genomförde Spanien betydande åtstramningsåtgärder för att korrigera underskotten. Löner har sänkts, särskilt inom den offentliga sektorn. Villkoren för pensionärer har försämrats, den offentliga sektorns storlek har minskats, a-kassan har försvagats och skatter har höjts (Zenou, 2012) (*Sveriges Radio*, 2012) (*Sveriges Radio*, 2012b). När krisen slog till var de offentliga sjukvårdsutgifterna i Spanien redan relativt låga jämfört övriga EU. De redan låga utgifterna minskade med 13,7 procent under 2012 och med 16,2 procent 2013. Som ett resultat av dessa nedskärningar har en betydande del av den spanska befolkningen uteslutits från primärvården (*The Economist*, 2013).

3.5. Stabilitets- och tillväxtpaktens utveckling under krisen

Höga statsskulder och underskott har av många centrala aktörer setts som bidragande faktorer till eurokrisens utbrott. Men politik som syftar till att minska statsskulder och budgetunderskott går längre tillbaka i

EU:s ekonomiskpolitiska historia än 2008. Stater som går med i EU har sedan 1997 enligt lag behövt uppfylla stabilitets- och tillväxtpakten kriterier på att inte ha över 3 procent i offentligt budgetunderskott och en statsskuld på högre än 60 procent av BNP (EU-upplysningen, 2012).

Medlemsstater har tidigare relativt enkelt kunnat bryta mot stabilitets- och tillväxtpaktens krav och för att motverka att så ska kunna ske i framtiden har EU sedan krisens utbrott fört en politik för starkare samordning och övervakning. Tanken är att EU:s medlemsstater ska ha bättre ordning på statsfinanserna, och om en stat inte har det så ska det upptäckas innan det är försent (EU-upplysningen, 2012).

Genomgående för den politik som EU genomfört är att EU-kommissionen (samt i vissa fall Europeiska rådet) har fått ökade befogenheter att övervaka medlemsstaters budgetplaner och ekonomiska politik. Stater har ålagts redogöra för sina budgetplaner för att visa att de håller sig inom stabilitets- och tillväxtpaktens ramar. (EU-upplysningen, 2014a) Även den makroekonomiska politiken kan i och med den första politiken övervakas; EU-kommissionen har fått behörighet att granska indikatorer på potentiella makroekonomiska obalanser inom områden som handel, internationella investeringar, arbetskostnader, skulder, fastighetspriser och arbetslöshet (Europeiska Kommissionen, 2013c) (Europeiska Kommissionen, 2012).

När obalanser eller risk till obalanser uppmärksammas har EU-kommissionen fått rätt att utdela rekommendationer om hur nationell finanspolitiken bör förändras och sedan övervaka genomförandet av dessa rekommendationer. De har även fått befogenhet att utdela böter om stater bryter mot de rekommendationer de tilldelats. Men dessa ökade krafttag har egentligen inte varit ett sätt för EU att lösa den aktuella krisen utan dess huvudsakliga syfte har varit att förhindra att EUs medlemsstater i framtiden inte drabbas av stora underskott och ekonomiska obalanser (EU-upplysningen, 2014a).

Tidslinje. Fördjupningen av stabilitets- och tillväxtpakten

2010 – Europeiska terminen

Den så kallade europeiska planeringsterminen är en utveckling av stabilitets- och tillväxtpakten. Terminen är en metod för att samordna medlemsstaternas nationella budgetar. Det innebär att EU-kommissionen och ministerrådet har verktyg att årligen utvärdera, rekommendera och påverka medlemsstaters ekonomiska politik. Efter överläggning med medlemsstaten ska rekommendationer införlivas i nationella budgetar. EU-kommissionen har behörighet att övervaka genomförande av rekommendationerna. (Europeiska Kommissionen, 2014c)

2011 – Sexpacket

Det så kallade Sexpacket är en reform för att stärka stabilitets- och tillväxtpakten. Sexpacket är ett lagpaket som ger ökad möjlighet att utdöma böter till euromedlemsstater som inte håller sig inom krav om offentlig skuld och budgetunderskott. Gradvisa sanktioner har införts mot alltför stora underskott samt mot statistikfusk. I och med sexpacket åläggs stater även att redogöra för sina budget- och finansekonomiska planer inför rådet och EU-kommissionen. (EU-upplysningen, 2014a) (Europeiska Kommissionen, 2013b)

Sexpacket har således förutom ytterligare budgetpolitisk övervakning

även möjliggjort för makroekonomisk samordning och kontroll. Lagpaketet ger EU-kommissionen rätt att granska indikatorer på potentiella makroekonomiska obalanser inom områden som handel, internationella investeringar, arbetskostnader, skulder, fastighetspriser och arbetslöshet. (Europeiska Kommissionen, 2013c) (Europeiska Kommissionen G, 2012) Europeiska fackliga centralorganisationer har kritiserat utökningen av EU:s befogenheter på det lönepolitiska området och menar att sexpacket gett EU-kommissionen möjlighet att uppdraga medlemsstater att korrigera lönenivåer. (Hilmersson & Janlöv, 2012)

2011 – Euro plus-pakten

Euro plus-pakten infördes för att ytterligare samordna den ekonomiska politiken, bland annat på de skatte- och arbetsmarknadspolitiska områdena. Inga särskilda verktyg för att må nålen har skapats, utan varje enskilt land tillåts genomföra egna åtgärder för att nå målen som sätts inom pakten. (EU-upplysningen, 2012) Europafacket har ställt sig kritiska till euro plus-paktens utformning då åtgärder inom pakten på flera sätt syftar till att sätta press på lönerna i Europa. (Hilmersson & Janlöv, 2012)

2013 – Tvåpacksföreskrifterna

Tvåpacktet består av två förordningar som möjliggjort för ytterligare förstärkt kontroll och övervakning av euroländernas budgetar. EU-kommissionen har genom tvåpacktet befogenhet att förhandsgranska euroländers budgetar för att säkerställa snabb och varaktigt korrigerande och tidigt upptäcka om medlemsstater har alltför stora underskott. (Europeiska Kommissionen D, 2013) (EU-upplysningen, 2014a). De påföljder som drabbar euroländer om de skulle bryta mot reglerna blev, i och med tvåpacktet, mer konsekventa än tidigare.

Även tvåpacksföreskrifterna har kritiserats av europafacket som ansåg att de var ett hot mot modellen där arbetsmarknadens parter förhandlar om lönenivåer. (Hilmersson & Janlöv, 2012)

2013 – Finanspakten

Finanspakten är en reform som inrättats av euroländerna. Finanspakten innebär att regler om budgetunderskott på högst 0,5 procent av BNP och en offentlig skuld på högst 60 procent av BNP ska bli nationell lag i varje euroland. Om inte detta sker möjliggör pakten att länder kan dömas till böter av EU-domstolen. Stater som är med i pakten ska även rapportera alla stora ekonomiska reformer till övriga länder och EU:s institutioner. (EU-upplysningen, 2014a)

Euroländerna samt medlemsstater som frivilligt valt att delta ingår i finanspakten, Sverige är när den här rapporten skrivs inte med i finanspakten. (EU-upplysningen, 2012)

3.6. Europaparlamentets kritik mot reformprogrammen

Reformprogrammets utformning har fått omfattande kritik från, bland andra, Europaparlamentet. Europaparlamentet har påpekat att programmen införts med bristande transparens och demokrati och att trojkan inte är ett organ som har tillsatts demokratiskt. Kritik har lyfts mot den oklara ansvars- och rollfördelningen mellan aktörerna. Parlamentet har uppmanat trojkan och medlemsstaterna att avsluta åtstramningsprogrammen så snart som möjligt till fördel för krishanteringsmekanismer med större transparens (Europaparlamentet, 2014b).

Europaparlamentet menar att trojkan gjort överoptimistiska antaganden särskilt gällande tillväxt och sysselsättning, (Europaparlamentet, 2014b) samtidigt som man har kritiserat strukturreformerna för att deras bristande sociala hänsyn påverkat livsvillkoren för många människor – Grekland, Irland och Portugal har genomfört de största nedskärningarna av sociala utgifter i EU efter 2010. Europaparlamentet menar att programmen, trots sin tidsbegränsning, kan få långsiktiga effekter på arbetsmarknadens utformning och möjlighet till återhämtning. (Europaparlamentet, 2014) (Europaparlamentet, 2014b).

3.7. Ytterligare kritik mot åtstramningspolitiken

Effekterna av de politiska prioriteringar som gjorts i eurokrisens spår har inte bara belysts av aktörer i Europa. Det amerikanska finansdepartementet har i en rapport belyst att euroområdet ekonomiska återhämtning släpat efter och har menat att den finanspolitiska åtstramningen hämmat investeringar som skulle kunna driva konjunkturen uppåt. Löneminskningarna beskrivs som ett hot mot den ekonomiska tillväxten eftersom de minskar den privata konsumtionen och därmed den inhemska efterfrågan.

Det amerikanska finansdepartementet har vidare påpekat att de strama lånevillkoren i många stater, tillsammans med skuldavveckling, har dragit ut på tillväxten. De hävdar dessutom att åtstramningen har implementerats i olämpligt snabb takt. Departementet lyfte i sin rapport även fram att de stater inom euroområdet som haft ett överskott skulle behövt använda det mer effektivt för att stimulera efterfrågan och tillväxten. Länder som Tyskland borde ha använt sitt överskott till stimulansåtgärder. Att det inte har gjorts har kunnat bidra till spridningseffekter som hämmat tillväxten i andra delar av EU (U.S. Department of the Treasury Office of International Affairs, 2013).

Under eurokrisen har Tyskland (motvilligt, ska påpekas) klivit fram som den ledande aktören inom EU. Den politiska utvecklingen styrs mer från Berlin än från Bryssel. Samtidigt har Tyskland åtnjutit upprepade hyllningar för sin inrikespolitik. Det har ofta talats om att Tyskland har ordning i finanserna och låg arbetslöshet och den tyska arbetsmarknads- och finanspolitiken, med bland annat mkt begränsade löneökningar, har fått stå som politisk modell.

Men utvecklingen i Tyskland är mer komplicerad. Tysklands arbetsmarknad har förklarats som ett "jobbmirakel". Tysklands ekonomi har gått bra. I och med den gemensamma penningpolitiken med euroområdet har de kunnat få det goda utan vare sig valutaappreciering el-

ler högre ränta vilket har bidragit till ett stort handelsöverskott. Trots Tysklands goda ekonomiska situation har de låtit nya kategorier av låginkomst- och statligt subventionerade arbeten med låga löner har vuxit fram. Ett av fem arbeten är ett "mini-jobb", där arbetare tjänar maximalt 400 euro i månaden. Dessa subventionerade anställningar skapades för att hjälpa de med dåliga utsikter till arbete återintegreras på den reguljära arbetsmarknaden, men undersökningar har visat att de för flesta människor inte leder någonstans. Tysklands låglönesektor växte tre gånger snabbare än andra sektorer under åren 2005–2010. Antalet arbetande fattiga har ökat snabbare i Tyskland än i eurozonen som helhet

Tysklands reformer har kommit med ett högt pris; de har förankrat och förstört låglönesektorn och pressat ner löner. Avregleringar och lagförändringar har gett arbetsgivarna färre incitament att erbjuda löntagare trygghet och anständiga löner. Utvecklingen i Tyskland har kritiskt kommenterats av den internationella arbetstagarorganisationen, ILO, som menar att Tyskland bara kan hoppas att andra europeiska länder inte tar efter deras löneinflationspolitik, då efterfrågan i Europa i så fall kommer att helt stagnera (Marsh & Hansen, 2012).

ILO har även uppmärksammat att 123 miljoner människor i EU nu är i risk för att drabbas fattigdom eller social exkludering. Det motsvarar nästan 25 procent av medborgarna i unionen och är en ökning med 7 miljoner människor jämfört med när krisen bröt ut 2008. Om åtstramningspolitiken fortsätter kan siffran stiga med ytterligare 15–25 miljoner fram till 2025. Enligt ILO beror det här inte bara på att konjunkturen har pekat nedåt. Det finns en tydlig koppling till en politik som har stramat åt i välfärdssystem (ILO, 2014).

4. Diskussion: Vad har det här med Sverige att göra?

Trots att åtstramningspolitikens ineffektivitet och destruktiva effekter är tydliga så har EU:s krispolitik inte ändrat karaktär. EU-kommissionen och Europeiska rådets möjligheter att övervaka medlemsstaters finanspolitik har under åren efter finanskrisen ökat markant. Om inte medlemsstaters förslag till ekonomisk politik och statsbudget lever upp till de mål som ställs kan de helt enkelt åläggas att revidera sin politik. De folkvalda politiker i medlemsstater som vill föra en annan politik än den rekommenderade har sett sitt reformutrymme minska. I det perspektivet är det ett betydande demokratiskt problem att de EU-organ som utövar inflytandet över den ekonomiska politiken inte är folkvalda. Att det åtstramande vägvalet inte heller kan rättfärdigas med ekonomiska argument gör läget än mer tvivelaktigt. Åtstramningsdoktrinen är inte folkvald men den påverkar i högsta grad folket.

De långtgående reformer som tillkommit efter eurokrisen har beslutats och implementerats i en tidigare ej skådad hastighet. De högst ansvariga och mest inflytelserika aktörerna kan förvisso förlätas att alla åtgärder inte har tillkommit och implementerats problemfritt i en tid av akut kris och stundtals ren panik, men hastigheten i de politiska processerna är ändå anmärkningsvärd. Samma sak gäller nivån på djupet i reformerna. Det framstår som sannolikt att oönskade och oförutsedda konsekvenser kommer att träda fram, både på kort och lång sikt.

Frågan är då vad allt det här har med Sverige att göra? Vi är inte ett euroland och behöver därför inte delta i flera av de överstatliga mekanismerna – vår finanspolitik och penningpolitik är i högre grad vår egen att besluta om. Den svenska statsskulden är i dag omkring 35 procent, vilket är en jämförelsevis mycket låg nivå och långt från något som gör att varningsklockor ringer. Dessutom lånar Sverige pengar på finansmarknaderna till mycket låga nivåer. Vi kommer således inte att behöva några stödlån från EU.

Men trots att Sverige har en jämförelsevis starkare position än många andra medlemsstater är den svenska ekonomin helt beroende av att EU:s ekonomi fungerar. Kris i EU och kris för euron påverkar oss i hög grad, inte minst för att stora delar av vår export går till Europa. Svenska toppolitiker deltar dessutom i flera av de organ som har fört fram åtstramningspolitiken och hemma i Sverige förs nu den ekonomiska debatten i liknande spår som den ute i Europa. De stora partierna har under lång tid sökt överträffat varandra i frågan om vem som är bäst på att vara sparsam med statens finanser. Det tycks spela liten roll att de stora utmaningar Sverige står inför – full sysselsättning, klimatomställning, utvecklad välfärd och modern infrastruktur – alla kräver investeringar. Den politiska debatten präglas ändå av en krampaktig rädsla för att föreslå mer genomgripande reformer. (Samtliga riksdagspartier förespråkar i dagsläget en minskad svensk statsskuld.)

Det finns två förklaringar till varför debatten ser ut som den gör. Den ena har antytts ovan: Svenska politiker tar intryck av den europeiska debatten. De har övertygats att EU:s krishanteringsmodeller är de riktiga och förespråkar en liknande politik i Sverige. Man kan även tänka

sig att det finns ett intresse av att politiskt ligga nära sina partivänner och Europeiska rådskollegor i andra länder.

Den andra har att göra med minnen av fornstora dagar: Hanteringen av den svenska finanskrisen under 1990-talet. En ofta repeterad historieskrivning, både till höger och vänster, är att Sverige hanterade finanskrisen väl genom en kombination av nya regelverk för den ekonomiska politiken och en åtstramningspolitik. Bilden av att en ekonomisk kris kommer av slöseri och löses genom att spara har länge funnits med i den ekonomiska debatten. De nya reglerna innebar bland annat att Riksbanken blev självständig, att ett överskottsmål i de statliga finanserna etablerades, att utgiftstaket tillkom och att det kommunala balanskravet infördes. Sammantaget strävar de tre sistnämnda reformerna mot att undvika underskott i de offentliga finanserna. Riksbankens oberoende följdes bland annat av att banken beslutade om ett inflationsmål på 2 procent (som fortfarande gäller).

Regelverken och åtstramningen i kombination sägs ha varit förutsättningarna för den svenska återhämtningen. Det är en historieskrivning som nu börjar ifrågasättas. Kritikerna menar att återhämtningen inte berodde på ny politik utan snarare var resultat av bland annat en sjunkande svensk valuta, ett synnerligen gynnsamt exportläge och produktivitetens utvecklingen som följde IT-revolutionen under 1990- och 2000-talen (Erixon, L., 2013).

De nya regelverken och åtstramningen hade visserligen sannolikt betydelse för att bygga nytt förtroende för svensk ekonomi på finansmarknaderna, men det förtroendet är i sig inget som genererar tillväxt. En förändring av regelverken löser i bästa fall problem med sagda regelverk. Det innebär inte att en galopperande arbetslöshet automatiskt sjunker.

Liknande mönster kan skönjas i Europa. Förtroendet för flera krisdrabbade länder har under 2013 och 2014 förbättrats på finansmarknaderna, men arbetslösheten är fortsatt alarmerande hög. Den finansiella framgång som nåddes genom den svenska åtstramningspolitiken fick snarare effekten att den senarelade återhämtningen (Erixon, L., 2013). Den åtstramande politiken bromsade hastigheten i ekonomin. Så blev resultatet i Sverige under 1990-talet och så är läget i flera krisdrabbade länder i Europa. De tråkiga nyheterna för dessa länder är att deras valuta, euron, sannolikt inte kommer att tappa i värde, så någon valutadriven exportökning till andra valutaområden är inte att räkna med. Dessutom är många av länderna i hög grad beroende av varandra för exportinkomster. När krisländer och övriga länder samtidigt – med olika grader av frivillighet – har fört en åtstramningspolitik, har det lett till negativa effekter för exporten i flertalet länder. Det finns helt enkelt ingen marknad att sälja till om alla stramar åt (Europeiska kommissionen, 2013e).

Det är alltså i det här läget som de dominerande krafterna i svensk politik väljer att gå försiktigt och defensivt fram i den finanspolitiska debatten. Trots att arbetslösheten har parkerat på mycket höga nivåer, trots att arbetsmarknadspolitikerna har stagnerat, trots att välfärden inte har återhämtat sig från 1990-talet och trots att de nödvändiga investeringarna i infrastruktur är omfattande.

Referenser

- Cherif, R., & Hasanov, F. (2013 05 03). *Vox*. Self-defeating austerity shocks: <http://www.voxeu.org/article/self-defeating-austerity-shocks>
- Erixon, L. (2013). Can fiscal austerity be expansionary in present Europe? The lessons from Sweden
Europaparlamentet. (2014). *Om sysselsättningsaspekter och sociala aspekter av trojkans (kommissionen, ECB och IMF) roll och verksamhet beträffande programländerna i euroområdet*. Bryssel: Europaparlamentet.
- Europaparlamentet B (2014). *Om undersökningen av trojkans (ECB, kommissionen och IMF) roll och verksamhet med avseende på programländerna i euroområdet (2013/2277(INI))*. Bryssel: Europaparlamentet
- European Financial Stability Facility. (2014 03 13). *FAQ*. European Financial Stability Facility: <http://www.efsf.europa.eu/attachments/EFSF%20FAQ%202013-12-09.pdf>
- Europeiska kommissionen. (2014 03 10). *Europeiska kommissionen*. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-570_sv.htm
- Europeiska kommissionen (2014a 03 27). *EU response to the crisis*. Europeiska kommissionen: http://ec.europa.eu/economy_finance/crisis/index_en.htm
- Europeiska kommissionen (2014b 25 04). http://ec.europa.eu/economy_finance/assistance_eu_ms/greek_loan_facility
- Europeiska kommissionen (2014c 01 22). *The European Semester*. http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/the_european_semester/index_en.htm
- Europeiska kommissionen (2013a 05 09). *Stability and Growth pact*. http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/index_en.htm
- Europeiska kommissionen (2013b 04 09). *Who does what in EMU*. http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/emu/who/index_en.htm
- Europeiska kommissionen (2013c 11 12). Redogörelse för EU:s ekonomiska styre: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-979_sv.htm
- Europeiska kommissionen (2013d). *The Economic Adjustment Programme for Cyprus*. Bryssel: European Commission.
- Europeiska kommissionen (2013e): Fiscal consolidations and spillovers in the Euro area periphery and core
- Europeiska kommissionen (2012 11 28). Second Alert Mechanism Report on macroeconomic imbalances in EU Member States: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-912_en.htm
- Europeiska kommissionen (2011a). *The Economic Adjustment Programme for Portugal*. Bryssel: Europeiska kommissionen.
- Europeiska kommissionen (2011b). *The Economic Adjustment Programme for Ireland*. Bryssel: European Commission.
- Europeiska kommissionen (2010) *The Economic Adjustment programme for Greece*. Bryssel: Europeiska kommissionen.
- Europeiska unionen. (2014). Europeiska Centralbanken: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/ecb/index_sv.htm
- EU-upplysningen (2012, 10 29). *EU:s stödprogram mot den ekonomiska krisen*. <http://www.eu-upplysningen.se/Om-EU/Om-eu-l-fokus/EUs-stodprogram-mot-den-ekonomiska-krisen/>
- EU-upplysningen. (2014a 01 07). *EU:s ekonomiska kris*. <http://www.eu-upplysningen.se/Om-EU/Vad-EU-gor/EUs-ekonomiska-kris/>

- EU-upplysningen (2014b 04 2014). EU-kommissionen föreslår och följer upp EU-lagar: <http://www.eu-upplysningen.se/Om-EU/EUs-institutioner/EU-kommissionen/>
- Ewing, J. (2011 08 27). *The New York Times*. I.M.F. Chief Chastises Policymakers: http://www.nytimes.com/2011/08/28/business/global/international-monetary-fund-chief-chastises-policymakers.html?_r=2&
- Hilmersson, P., & Janlöv, Å. (2012). *EU:s krisåtgärder och de fackliga rättigheterna*. Bryssel. http://www.fackligt.eu/wp-content/uploads/2012/07/Rapport_Kris-och-fackliga-rattigheter_201206181.pdf
- ILO (2014). World Social Protection Report 2014/15
- Kommerskollegium (2009). Lägesrapport 2009, perspektiv på internationella handelsmönster
- Marsh, S., & Hansen, h. (2012 02 08). *Reuters*. Insight: The dark side of Germany's jobs miracle: <http://www.reuters.com/article/2012/02/08/us-germany-jobs-idUSTRE8170P120120208>
- Stuckler, D., & Basu, S. (2013 06 12). *The New York Times*, the opinion pages. How Austerity Kills: http://www.nytimes.com/2013/05/13/opinion/how-austerity-kills.html?_r=1&
- Sveriges Radio (2012 03 30). *Tuffa åtstramningar i Spanien* <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=5044309>
- Sveriges Radio (2012b 07 11). Tiotusentals protesterade mot spanskt sparpaket: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=5189012>
- Sveriges Riksbank. (2014 01 15). Hämtat från Internationella Valutafonden: <http://www.riksbank.se/sv/Riksbanken/Internationellt-arbete/IMF/>
- The Economist. (2013 12 16). Hämtat från Is Spain on the verge of a public health-care crisis?: <http://www.economist.com/blogs/charlemagne/2013/12/health-care-spain>
- Traynor, I. (den 10 10 2013). The Guardian. Hämtat från Austerity pushing Europe into social and economic decline, says Red Cross
- U.S. Department of the Treasury Office of International Affairs. (2013). *Report to Congress on International Economic and Exchange Rate Policies*.
- Zenou, T. (2012 02 10). *Dagens Nyheter*. Spanien inför "aggressiv" arbet-smarknadspolitik: <http://www.dn.se/ekonomi/spanien-infor-aggressiv-arbet-smarknadspolitik/>

